

Osuustoimintamuodon ja yleishyödyllisten yhteisöjen toiminnan edellytykset ja mahdollisuudet sosiaali- ja terveystaloudessa (OTS)

Pellervon taloustutkimus PTT ry, Nordic Healthcare Group Oy & Idekoop osuuskunta

VÄLIRAPORTTI: OSUUSTOIMINTAMALLI SOPISI SOTE-TUOTTAJILLE – TIETOA JA TAITOA UUPUU

Tiivistelmä

- Tietoa osuustoiminnasta ja mallin mahdollisuuksista sote-palvelutuotannossa tarvitaan lisää
- Lyhyellä aikavälillä suurimmat mahdollisuudet ovat toimialalukumissa – pitkällä aikavälillä osuustoiminnan edellytyksiä on parannettava
- Osuustoiminnan ja yleensä sote-palveluiden tilastointia on kehitettävä
- Osuustoiminta voi auttaa pieniä toimijoita sote-uudistuksen teknisten vaatimusten täyttämässä

Valinnanvapauden lisäämisen on toivottu monipuolistavan palvelutuotantoa ja mahdollistavan uudenlaisten toimijoiden tulon sote-markkinoille. Erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten osallistumisen mahdollisuuksista on kannettu huolta. Uudistusta suunniteltaessa on siis tärkeää saada tietoa siitä, miten sote-palveluntuottajiin kohdistuvat odotukset ja toimintaympäristön edellytykset vaikuttavat pienten ja keskisuurten toimijoiden sekä eri oikeudellisia muotoja käyttävien ja vaihtelevia toiminnan tarkoituksia omaavien organisaatioiden toimintamahdollisuuksiin. Yleisiä oikeudellisia muotoja ovat osakeyhtiö, osuuskunta ja yhdistys. Toiminnan tarkoitusten kautta organisaatioita voidaan jakaa omistaja-arvon kasvattamiseen tähtääviin yrityksiin, yhteiskunnallisiin yrityksiin, sosiaalisiin yrityksiin ja yleishyödyllisiin toimijoihin.

Tiedon tarve liittyy siihen, että erilaisista oikeudellisista malleista, organisaatioiden toimintaperiaatteista sekä erityispiirteistä käydään niukasti keskustelua ja näitä koskevaa tietoa on niukasti käytössä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Haasteena ovat myös perustietopohjan tai ajantasaisen tilastollisen seurannan puutteet - esimerkiksi osuuskuntien ja kolmannen sektorin sote-palveluntuottajien määrästä ja luonteesta. Myöskään erilaisten organisaatioiden toimintaedellytyksistä ja mahdollisuuksista sote-alalla ei ole olemassa koottua tietoa.

Tässä tutkimushankkeessa tuotetaan tietoa vastaamaan edellä mainittuihin yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Pääpaino on osuuskunnissa ja yleishyödyllisissä toimijoissa eli järjestöissä. Tämä väliraportti keskittyy osuustoimintaan. Aluksi esitetään rekisteriaineistoihin perustuva katsaus osuuskuntien lukumäärän viimeaikaiseen kehitykseen ja suhteelliseen rooliin sote-alalla Suomessa. Lisäksi kuvataan vuosikertomusten, media-aineistojen ja haastatteluiden pohjalta osuustoimintayritysten ja niiden muodostamien yritysryhmien ja konsernien tytär- ja osakkuusyritysten kautta toteuttamia sote-palveluihin suuntautuvia toimialalajennuksia. Myös osuustoimintamallin käytön haasteita käydään läpi media-aineistojen ja haastatteluiden pohjalta. Ennen johtopäätöksiä kuvataan asiakirjamallien ja haastatteluiden pohjalta sote-tuottajille asetettuja vaatimuksia. Johtopäätöksissä esitetään alustavia suosituksia ja loppuraportin suunniteltuja sisältöjä.

OSUUSTOIMINTA SOTE-PALVELUISSA VIELÄ VÄHÄISTÄ

Osuustoiminta tarkoittaa osuuskunnan (tai keskinäisen vakuutusyhtiön) muodossa tapahtuvaa taloudellista yhteistoimintaa, jolla pyritään edistämään siihen osallistuvien toimeentuloa tai elinkeinon harjoittamista. Osuuskuntien pääasiallinen tehtävä on siis jäsenistön intressien palveleminen tietyillä hyödyke- tai tuotannontekijämarkkinoilla¹. Yhteiskunnan ja talouden kannalta keskeistä on osuustoiminnan rooli markkinoiden puutteiden korjaajana, kilpailuvoiman tuojana ja uusien innovaatioiden lähteenä².

Osuuskuntia on maailmassa yli kolme miljoonaa³, joista Suomessa noin 4300⁴. Jäsenenä näissä on kaikkiaan noin kuudesosa maailman väestöstä, eli yli miljardi ihmistä. Suomessa jäsenyyksiä on yli 7 miljoonaa⁵, eli enemmän kuin yksi per asukas. Osuustoiminta on edustettuna käytännössä kaikilla talouden sektoreilla, mutta erityisesti vakuutusliiketoiminnassa, maa- ja elintarviketaloudessa, kaupan alalla sekä pankki- ja rahoituspalveluissa. 300 suurimman osuustoimintayrityksen liikevaihto oli vuonna 2015 yhteensä noin 2 160 miljardia Yhdysvaltain dollaria⁶. Suomessa suurten osuuskuntien yhteenlaskettu liikevaihto on yli 30 miljardia euroa. Kuluttajien omistamista osuustoimintayrityksistä suurin on monialainen yli 2,3 miljoonan⁷ asiakasomistajan hallitsema S-ryhmä, jonka liikevaihto on yli 11 miljardia euroa⁸. Teollisuusyrityksistä suurin on puolestaan yli 100 000 metsänomistajan⁹ hallitsema Metsä Group, jonka liikevaihto on yli 5 miljardia euroa¹⁰. Osuuskuntien työllistävä vaikutus on huomattava, sillä ne työllistävät kaikkiaan yli 10 % maailman virallisesta työvoimasta¹¹. Suomessakin yli 100 000 ihmistä¹².

Sote-alalla osuustoimintaa on toistaiseksi vähän. Maailmalta löytyy kuitenkin kymmeniä sote-alan (ml. koulutus) osuuskuntia, joiden liikevaihto ylittää 100 miljoonan Yhdysvaltain dollarin rajan. Miljardiluokan yrityksiä on muutama. Näistä suurin on brasilialainen Confederação Nacional das Cooperativas Médicas Unimed do Brasil, jonka liikevaihto oli vuonna 2015 noin 22 miljardia dollaria. Sote-alan osuuskunnat ovat asiakasomisteisia, tuottajaomisteisia tai eri sidosryhmien yhdessä omistamia.¹³

Toimialat	Koko sote-ala (yritykset ja voittoa tavoittelemattomat)	Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	Osuuskunnat	Sosiaaliset yritykset	Yhteiskunnalliset yritykset	Kaikki yritykset
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	19 649	1 226 (6,2 %)	56 (0,3 %)	2 (0,01 %)	103 (0,5 %)	18 423
86 Terveyspalvelut	15 299	65 (0,4 %)	14 (0,1 %)	1 (0,01 %)	21 (0,1 %)	15 234
87 Sosiaalihuollon laitospalvelut	1 417	370 (26 %)	4 (0,3 %)	0	24 (1,7 %)	1 047
88 Sosiaalihuollon avopalvelut	2 933	791 (27 %)	38 (1,3 %)	1 (0,03 %)	58 (2,0 %)	2 142

Taulukko 3. Koko sote-ala, voittoa tavoittelemattomat yhteisöt, osuuskunnat, sosiaaliset yritykset, yhteiskunnalliset yritykset ja kaikki yritykset (2016). Lähde: Tilastokeskuksen yritysrekisteri, Suomalaisen Työn Liitto, Sosiaalisten yritysten rekisteri.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan terveys- ja sosiaalipalvelualalla oli Suomessa 18 423 yritystä vuonna 2016. Taulukossa 3 on laskettu koko sote-alaksi kaikki yritykset ja voittoa tavoittelemattomat yhteisöt yhteensä. Näistä 56 oli osuuskuntia (eli 0,3 % kaikista sote-alan yrityksistä) ja 1 226 voittoa tavoittelemattomia yhteisöjä (6,2 % koko sote-alasta). Osuuskuntien liikevaihto oli 18,8 miljoonaa euroa (0,3 % kaikkien yritysten liikevaihdosta, joka on noin 6,7 miljardia). Palkansaajia osuuskunnissa oli noin 400 (0,6 % kaikkien yritysten henkilöstöstä) ja kaikissa sote-alan yrityksissä yhteensä 70 960 henkilöä. Voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen henkilöstömäärä oli 29 236 henkilöä.

Osuuskunnat toimivat pääosin sosiaalihuollon avopalveluissa (38 osuuskuntaa). Loput niistä toimivat terveyspalveluissa (14 osuuskuntaa) ja sosiaalihuollon laitospalveluissa (4 osuuskuntaa). Voittoa tavoittelemattomista yhteisöistä 791 toimii sosiaalihuollon avopalveluissa ja 370 sosiaalihuollon laitospalveluissa. Terveyspalveluissa voittoa tavoittelemattomista toimii vain 65 toimijaa. Sosiaalisia yrityksiä oli sote-alalla vain kaksi, joista toinen terveyspalveluissa ja toinen sosiaalihuollon avopalveluissa. Yhteiskunnallisen yrityksen merkin saaneita on Suomalaisen työn liiton mukaan alalla 103, joista 58 sosiaalihuollon avopalveluissa, 24 sosiaalihuollon laitospalveluissa ja 21 terveyspalveluissa.

Valveri-rekisterin¹⁴ mukaan sosiaalipalveluissa toimii 63 osuuskuntaa sosiaalipalveluissa (1,5 % kaikista sosiaalipalveluiden palveluntuottajista). Näillä on yhteensä 82 toimintayksikköä (1,1 % kaikista sosiaalihuollon

palveluntuottajien toimintayksiköistä). Terveyspalveluissa toimii 15 osuuskuntaa (0,4 %), joilla on yhteensä 22 toimintayksikköä (0,2 %). Seitsemän osuuskuntaa toimii sekä sosiaali- että terveysalalla. Yksittäisiä osuuskuntia on siis näytteessä yhteensä 71. Sosiaalipalveluissa toimivia osuuskuntia on Valverin mukaan eniten Uudellamaalla (12), Pohjois-Pohjanmaalla (7) ja Kainuussa (5). (Taulukko 4).

Terveyspalveluissa toimii Valverin mukaan eniten osuuskuntia Uudellamaalla (3) ja Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa. Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla on kussakin kaksi osuuskuntaa. Muissa maakunnissa ei Valverin tietojen mukaan toimi osuuskuntia. SOSTE:n selvityksen mukaan eniten sosiaalipalveluissa toimivia järjestöjä on Uudellamaalla (294), Pirkanmaalla (83) ja Varsinais-Suomessa (55). Terveyspalveluissa eniten järjestöjä toimii SOSTE:n mukaan Uudellamaalla (48) ja Varsinais-Suomessa (24) sekä Pohjois-Savossa (19). Osuuskunnat ja niiden toimintayksiköt tuottavat 228 sosiaalipalvelua, joista 165 (72 %) on kotipalveluita. Osuuskuntien tyypillisiä palvelualoja ovat vanhusten, lapsiperheiden ja vammaisten kotipalvelut².

	Sosiaalipalvelut		Terveyspalvelut		Väkiluku
	Osuuskunnat	Järjestöt	Osuuskunnat	Järjestöt	
Kaikki yhteensä	63	861	15	204	
Etelä-Karjala	1	28	0	9	129 865
Etelä-Pohjanmaa	1	34	0	9	190 910
Etelä-Savo	3	40	1	11	147 194
Kainuu	5	18	0	4	73 959
Kanta-Häme	2	27	1	9	172 720
Keski-Pohjanmaa	2	19	0	4	68 780
Keski-Suomi	4	47	0	17	276 031
Kymenlaakso	3	42	1	12	175 511
Lappi	4	22	0	14	179 223
Pirkanmaa	5	83	1	22	512 081
Pohjanmaa	3	38	2	12	180 945
Pohjois-Karjala	2	31	1	11	162 986
Pohjois-Pohjanmaa	7	41	2	13	411 856
Pohjois-Savo	4	47	0	19	246 653
Päijät-Häme	3	37	1	11	201 228
Satakunta	1	21	0	4	220 398
Uusimaa	12	294	3	48	1 655 624
Varsinais-Suomi	1	55	2	24	477 677

Taulukko 4. Sosiaali- ja terveyspalveluissa toimivat osuuskunnat ja järjestöt maakunnittain ja maakunnan väkiluku (Ahvenanmaalle ei ole tietoja). Lähde: Valvira ja Tilastokeskus

Edellä esitetyn katsauksen laatiminen ei ollut ongelmattonta, sillä tietoa eri yhtiömalleista¹⁵ jouduttiin yhdistämään useasta eri lähteestä yhtenäisen kokonaiskuvan saamiseksi.¹⁶ Perustietopohja tai ajantasainen tilastollinen seuranta on puutteellista, kaikkea olennaista dataa ei saa yhdestä lähteestä ja aineistojen hankinta tulee kalliiksi. Erityisesti maakunnallinen tieto sekä tieto tuotettujen palveluiden luonteesta ja toiminnan laajuudesta puuttuu kaikilta tiedontarjoajilta. Tilastokeskuksen toimialaluokat ja Valverin palvelualat eivät myöskään vastaa toisiaan.

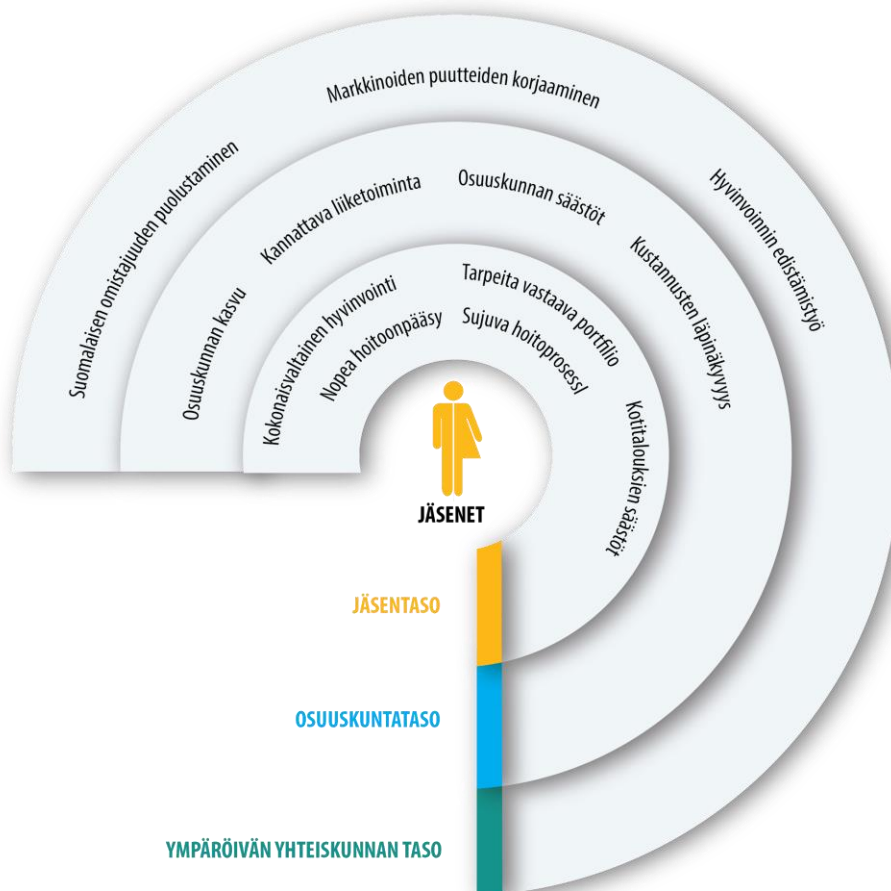
Osuustoimintayritykset liukuvat sote-palveluihin

Suomessa viisi finanssisektorilla sekä vähittäiskaupanalalla toimivaa osuustoimintayritystä on tullut mukaan sote-palveluihin. Varhaisimmat toimialaluokuman tehneistä osuustoimintayrityksistä ovat ehtineet luomaan uusia palveluja, joita ne ovat laajentaneet nykyisille ja uusille asiakkaille. Monet yhteisöt ovat lähteneet uusille markkinoille perustamalla tytäryhtiön, ostamalla omistusosuuksia yrityksistä ja/tai solmimalla kumppanuuksia. Valitun yhtiömuodon myötä ja erityisesti äänivallan pienentyessä on perusteltua kysyä, missä määrin sote-yhtiöt noudattavat osuustoiminnalle ominaisia perusajatuksia¹⁷.

Osuustoimintayritykset ovat pystyneet tekemään liukuman sote-palveluihin nopealla aikajänteellä.

Vuosikertomusten, mediatekstien ja haastatteluiden perusteella osuustoiminnan perusajatukset ovat läsnä osuustoimintayritysten toimialaliukumissa, mikä näkyy muun muassa toimialaliukumien monitasoisissa tavoitteissa (Kuvio 2). Jäsentasolla tavoitteena on tuottaa taloudellista ynnä muuta hyvää: säästöjä, sujuva hoitoketju (esim. OP Ryhmän perustama Pohjola Terveys (ent. omasairaala) ja LähiTapiolan virtuaalisairaala), oikeanlaiset palvelut muuttuvassa toimintaympäristössä (esim. LähiTapiolan elämänturvastrategia) ja tukea ihmisten omatoimiseen hyvinvoinnin parantamiseen. Esimerkiksi LähiTapiolan Sankarikoulutus tarjoaa tänä vuonna SPR:n hätäensiapukurssin¹⁸ ja Pohjola Terveiden Sporttimestari kouluttaa valmentajia turvallisempaan harjoitteluun¹⁹. Saavuttamalla nämä tavoitteet osuuskunnat motivoivat ja sitouttavat jäsenistöä osuustoimintaan.

Osuuskuntatasolla tavoitteena on saada aikaan kasvua, kannattavaa liiketoimintaa, kustannussäästöjä (ks. esim. PKO:n työterveyspalvelut ja niiden laajentaminen ulkopuolisille) ja kustannusten läpinäkyvyyttä. Saavuttamalla nämä tavoitteet jäsenistön yhteisesti omistama ja demokraattisesti hallitsema osuuskunta vahvistuu ja tehostuu, mikä tarjoaa sille edellytyksiä jäsenistön palvelemiselle myös tulevaisuudessa. Yhteiskuntatasolla tavoitteena on korjata markkinoiden puutteita, edistää yleistä hyvinvointia ja kehitystä sekä pitää määräysvaltaa paikallisissa, alueellisissa ja kotimaisissa käsissä. Nämä tavoitteet saavuttamalla osuuskunta synnyttää sosiaalista pääomaa ja vahvistaa toimintansa oikeutusta sidosryhmiensä parissa.

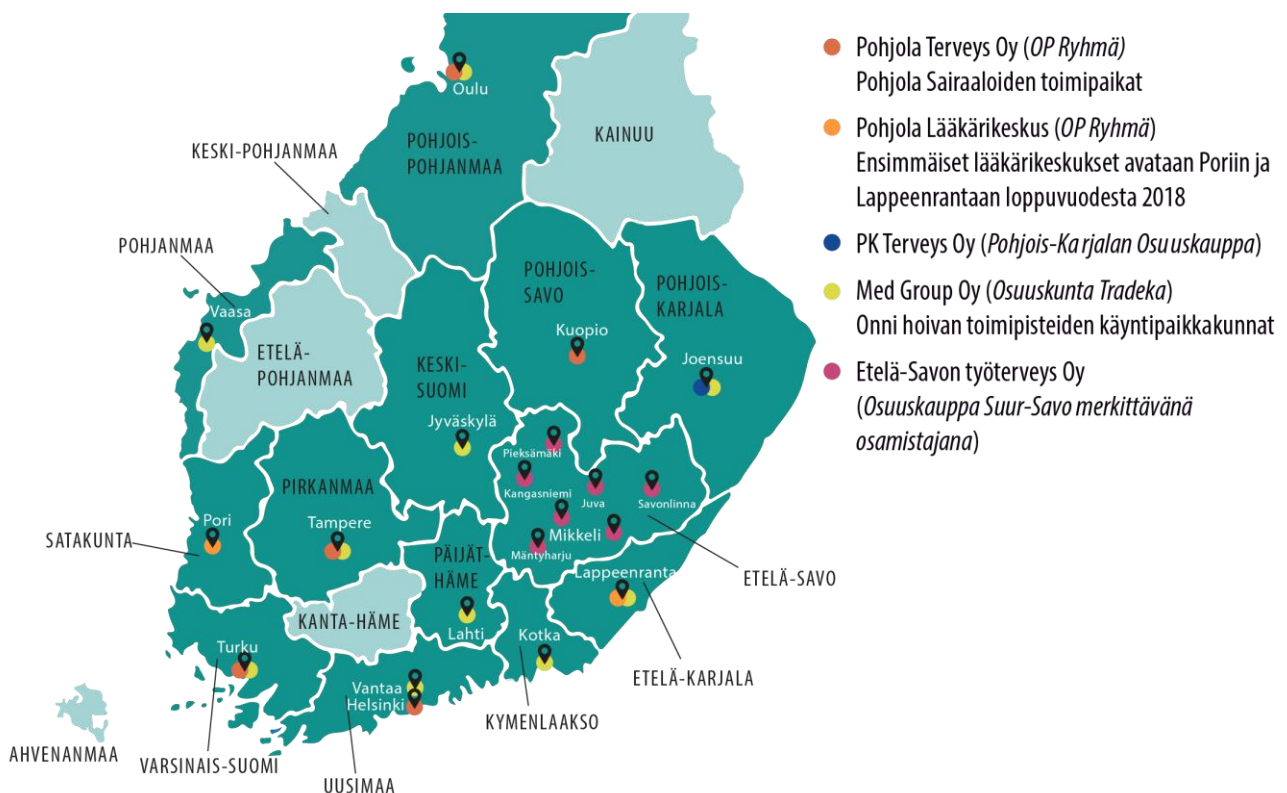
Kuvio 2. Osuustoimintayritysten tavoitteet

Vanhoilla isoilla osuuskunnilla resurssit toimia

Toimialaliikuman tehneet osuustoiminnalliset yhteisöt ovat pärjänneet taloudellisen aseman arvioinnissa hyvin (ks. Osuustoiminnan vuosikirja 2017). Niiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on yli 3 miljoonaa ja jäsenmäärällä tarkasteltuna suurimmat toimijat ovat OP Ryhmä ja LähiTapiola²⁰. Pelkästään OP Ryhmän ja LähiTapiolan yhteenlaskettu liikevaihto on 5 306 miljoonaa euroa²¹ ja esimerkiksi OP Ryhmän tulos on ollut kolmena viime tilikautena yli miljarditason²². Toimialaliikuman tehneiden osuustoiminnallisten yritysten tytäryritykset ja yritykset, joissa niillä on merkittävä omistusosuus, ovat kasvaneet henkilöstömäärällä ja liikevaihdolla mitattuna viime vuosien aikana. Pitkään toimineilla suurilla osuuskunnilla on vahvuutensa toimialaliikumissa. Ne ovat vakaita toimijoita, joilla on pitkän ajan kuluessa rakentunut taloudellinen, rakenteellinen, sosiaalinen ja inhimillinen pääoma apunaan. Vaikka voitontavoittelu ja voiton osoittaminen ei ole päämäärä itsessään, ylijäämien synnyttämisen ja pidättämisen kautta muodostetut taloudelliset reservit toimivat ulkoisten häiriöiden vaimentajina ja lieventäjinä²³ sekä strategisen ketteryyden mahdollistajana. Osuustoimintayritykset ovatkin pystyneet tekemään liikuman sote-palveluihin nopealla aikajänteellä, mutta toiminnan kehittyminen vaatii aikaa.

Osuustoimintayritysten tytäryritykset toimivat terveyspalveluissa ja niiden toiminta painottuu terveyspalveluiden, kuten yleis- ja/tai erikoislääkäreiden palveluiden tarjoamiseen (ks. Pohjola Terveys ja PK Terveys). Sosiaalipalveluita tarjoaa Osuuskunta Tradekan Med Groupilta ostama ONNI hoiva –brändi, joka tuottaa mm. kotihoidon palveluita vanhuksille. Tämä osa yrityksen toiminnasta voidaan katsoa kuuluvan sosiaalihuollon avopalveluihin toimialaluokituksen 2008 mukaisesti. Lisäksi jotkin osuustoimintayritysten omistamista yrityksistä sekä kumppaneista toimii myös sosiaalipalveluissa.

Osuustoimintayritykset hyödyntävät toiminnassaan kumppanuusverkostoja erilaisin keinoin: Kumppanuudet voivat olla toiminnan tukena samaan aikaan, kun omaa sairaalaverkostoa laajennetaan (ks. esim. OP Ryhmän hoitolaitoskumppanuus Terveystalon kanssa). Kumppani voi olla tuottamassa palvelua osuustoimintayrityksen oman brändin alla (ks. esim. LähiTapiolan TerveysHelppi) tai se voi täydentää yhteisön palvelutarjontaa (ks. Esim. PKO:n tarjoama Kotinäyte®-palvelu). Kumppanuuksia hyödyntävä liukuja pystyy tarjoamaan jäsenilleen laajemman toimipaikkaverkoston ja palvelut, mutta niissä on haasteensa. Kumppanuudet eri yritysten kanssa pilkkovat palveluketjun eri arvoketjuihin.

Kuvio 4. Osuustoiminnallisten yhteisöjen toimipaikkaverkostot (pelkistetty)

Osuustoimintayritysten toimipaikkaverkostot ovat yleisesti koko maan kattavia, kun puhutaan sote-alan ulkopuolisesta toiminnasta. Toimintaa on käytännössä kaikissa kaupungeissa ja suurimmissa kunnissa. Tämä tarjoaa perustaa myös sote-alan toiminnalle.

Osuustoimintayritykset voivat rakentaa tai ostaa sote-alan toimipaikkaverkoston ilman kumppaneita (ks. esim. OP Ryhmän Pohjola Terveys ja Osuuskunta Tradeka), niillä voi olla oman toimipaikkaverkoston lisäksi kumppaneiden verkosto (ks. esim. OP Ryhmä) tai ne hyödyntävät ainoastaan kumppaniverkosta (ks. esim. LähiTapiola). Kuviossa 4 keskitytään osuustoimintayritysten omaan toimipaikkaverkoston, jolla tarkoitetaan, että osuustoimintayritys omistaa merkittävän osan sote-palveluja tarjoavasta yrityksestä.

Osuustoiminnallisten yhteisöjen oma toimipaikkaverkosto on pieni verrattuna suuriin toimijoihin (ks. esim. Mehiläinen), vaikkakin kehitys on ollut viime vuosina positiivista. Osuustoiminnalliset yhteisöt ovat ostaneet uusia yrityksiä tai osuuksia niistä (ks. esim. Etelä-Savon Työterveys oy ja Med Group oy) tai ne ovat rakentaneet toimipaikkaverkostaan (ks. Esim. OP Ryhmä). Tästä huolimatta Lappi ja Ahvenanmaa jäävät kokonaan osuustoiminnallisten yhteisöjen oman toimipaikkaverkoston ulkopuolelle.

Osuustoimintatiedon puute vaivaa rahoitusta ja toimintaa

Osuustoimintakeskus Pellervon mukaan osuustoiminnan hyödyntämistä sote-palveluissa haittaavat samat haasteet kuin mallin hyödyntämistä yleensä. Yksi suurimmista haasteista, joka on myös monen muun ongelman taustalla, on osuustoiminnan tutkimuksen ja opetuksen vähäisyys.

Osuustoiminnan tieteellinen tutkimus ja yliopisto-opetus on kehittynyt Suomessa suotuisasti viime vuosina²⁴, mutta sen osuus suhteessa osuustoiminnan yhteiskunnalliseen rooliin on edelleen erittäin pieni. Laajan tieteellisen tuotannon sijaan osuustoiminnasta syntyy vuosittain yksittäisiä väitöskirjoja ja tieteellisiä artikkeleita. Osuustoiminnan opetusta tarjoaa Co-op Network Studies -yliopistoverkosto, mutta sen tulevaisuudesta ei ole takeita.

Osuustoiminnan tutkimuksen ja opetuksen vähäisyys näkyy osuuskuntien sisällä muun muassa haasteena saada henkilökuntaan ja luottamushenkilöiksi osuustoimintamallin hyvin tuntevia ihmisiä. Koulutusorganisaatiot olettavat yritysten olevan osakeyhtiötä, joten laadukkaita osuustoiminnan koulutusohjelmia ja -materiaaleja ei käytännössä ole tarjolla. Näin ollen osuuskunnat joutuvat nojaamaan pitkälti sisäisiin koulutuksiin ja materiaaleihin.

Tietämyksen puutteet voivat osittain tehdä tyhjäksi esimerkiksi yhtiöoikeuden puolella tehtyä tärkeää kehitystyötä. Osuustoimintakeskus Pellervon mukaan yhtiöoikeuden kehittäminen on tuonut joustavuutta erilaisten mallien käyttöön. Uuden osuuskuntalain myötä osuuskunnat pystyvät aikaisempaa vapaammin sovittamaan sääntönsä omiin tavoitteisiinsa²⁵. Haasteena on kuitenkin mahdollisuuksien hyödyntäminen käytännössä. Tähän tarvitaan jäseniä, jotka täyttävät jäsenyyden ja sääntöjen edellyttämät velvoitteet sekä tuntevat oikeutensa²⁶. Tällaisten jäsenten löytäminen on vaikeaa, sillä kotitaloudet ja elinkeinonharjoittajat eivät yleensä tunne osuustoimintamallia ja sen menestyksekkään käytön vaatimuksia riittävän hyvin. Tämä haittaa myös uusien sote-osuuskuntien perustamista, sillä toiminnan käynnistäminen edellyttää avaintoimijoiden vahvaa osuustoimintaosaamista²⁷.

Myös osuuskuntien suhteet ulkoiseen toimintaympäristöön voivat kärsiä osuustoiminnan vähäisen tutkimuksen ja opetuksen vuoksi. Osuuskuntien kanssa asioivat tai näiden toimintaa valvovat tahot eivät aina täysin tiedosta, kuinka osuuskunta eroaa muista oikeudellisista muodoista. Näin ollen odotukset osuuskuntien toiminnan osalta voivat poiketa osuustoiminnan perusajatuksista ja toisaalta osuuskuntien toimintaa voidaan tulkita virheellisesti. Osuustoimintakeskus Pellervon mukaan eräs sote-alan osuustoiminnan edistämistä haittaava asia on, että rahoittajat vierastavat osuuskuntamuotoa. Se ei ole heille tuttu ja vastuukysymykset ovat rahoittajien mielestä epäselviä. Esimerkiksi osuuskunnan ja osakeyhtiön samankaltaisuus rajatun vastuun yhtiöinä (myös osuuskunnissa jäsenet vastaavat vain sijoittamallaan pääomalla) ei ole luottolaitoksille yleisesti tuttua asiaa. Yritystoimintaa tukevat julkiset tahot, kuten Finnvera, eivät myönnä osuuskunnille vastaavia alkutakauksia kuin osakeyhtiöille²⁸.

Osuuskuntien rahoitukseen on toki liittynyt myös muita kuin tietämyksen puutteisiin liittyviä haasteita. Osuuskuntamalli ammentaa voimansa ennen kaikkea jäsenistön toiminnallisesta yhteenliittymisestä ja pääomien yhdistäminen on toissijaisessa roolissa. Kuluttajaosuuskunnat ja näiden muodostamat ryhmät ovat

ratkaisseet rahoituskysymyksiä laajan jäsenistönsä "joukkorahoituksella" (esim. OP:n tuotto-osuudet), mutta pääomaintensiiviset elinkeinonharjoittajien osuuskunnat ovat kamppailleet erityisesti omapääomaehtoisen kasvurahoituksen kanssa. Ne ovat ottaneet käyttöön erilaisia hybridirakenteita, joissa osuuskunnat toimivat esimerkiksi pörssiyhtiöiden pääomistajina.

Sote-osuustoimintaa voitaisiin Pellervon mukaan edistää pilottikokeiluun, joissa mahdollisia valuvikoja ehkäistäisiin ja edellä mainittuja haasteita ylitettäisiin osuustoimintaa osaavan ohjausryhmän tuella²⁹.

VAATIMUKSIA TULEVILLE SOTE-TUOTTAJILLE

Tietotuotanto- ja tietojärjestelmävaatimukset lisääntyvät

Valinnanvapausmarkkinoille osallistuminen asettaa osuuskunnille ja muille sote-alan yrityksille lukuisia vaatimuksia.³⁰ Yksi näistä koskee tietotuotantoa ja niitä tietojärjestelmiä, joilla tuottajat tallentavat ja raportoivat asiakas- ja potilastiedot sekä muut palvelutiedot valtakunnallisesti sekä palvelun järjestävälle maakunnalle. Nykytilanteeseen verrattuna valinnanvapaustuottajuus edellyttää tuottajilta uusia tietojärjestelmävalmiuksia sekä kyvykkyyttä käyttää uusia tiedonhallintavälineitä.

Tietojärjestelmävaatimukset koskevat niitä sote-tuottajia, jotka sitoutuvat maakunnan asettaman hallintopäätöksen mukaisesti tuottamaan valinnanvapauden piirissä olevia palveluita. Keskeisin vaatimus on, että kaikilla palvelun tuottajilla on oltava asiakastietolain mukaisesti sertifioitu ja THL:n määräykset täyttävä tietojärjestelmä, joka on liitettävissä valtakunnallisiin Kanta-palveluihin.³¹ Kantaan tullaan raportoimaan kaikki potilas- ja asiakastiedot niin sosiaali- kuin terveystietopalveluista. Oman tietojärjestelmän lisäksi tuottajien on käytettävä palveluntuotantotavoittein määriteltäviä tiedonhallintapalveluja (Kuvio 3). Näiden palvelujen tuotanto sekä käyttöliittymät ovat kansallisten tahojen (Kela ja Väestötietokeskus) vastuulla ja niiden tuottajille asettamat vaatimukset lähtökohtaisesti käyttöön velvoittavia: tuottajan on toimitettava ennalta sovitut tiedot palveluun ja pidettävä ne ajan tasalla. Nykytiedon valossa tietojen päivittäminen palveluihin ei vaadi tuottajilta ylimääräisiä tietojärjestelmäinvestointeja.

Tiedonhallintapalveluissa palvelutuottajien kannalta keskeinen rajapinta muodostuu tuottajan oman tietojen keruun ja Kelan toteuttaman palvelutuotannon seurantapalvelun välille (Kuvio 3). Palveluntuottajan on toimitettava valitut palveluiden seuranta- toteumatiedot palveluun tai niihin tietovarantoihin, joista tietoja edelleen poimitaan seurantapalveluun. Palvelun avulla kootaan tiedot käytetyistä palveluista sekä niihin liittyvät toteumatiedot. Asiakasseteli- ja henkilökohtaisen budjetin tuottajilla seurantapalvelun kautta välittyy myös palveluita koskevat laskutustiedot, joiden perusteella maakunnan liikelaitos voi maksaa tuotetusta palvelusta korvauksen tuottajalle. Seurantapalvelun on tarkoitus toimia linkkinä palveluntuottajien ja maakunnan välillä.

Tietojärjestelmän ja tiedonhallintapalvelujen käytön lisäksi tuottajan on pidettävä huoli, että sen keräämistä tiedoista saadaan riittävän kattavat, ajantasaiset ja luotettavat tiedot maakuntien sote-toiminnan tasapuoliseen arviointiin, ohjaukseen ja seurantaan. Tältä osin vaatimuksena on, että tuottajien tulee kehittää tietopohjaa systemaattisesti ja yhteistyössä maakunnan ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa (mm. Kela, THL).

Kuviossa 3 esitetty kuvaus valinnanvapaustuottajien tiedon tuotanto ja järjestelmävaatimuksista pohjautuu hallituksen lakiesityksiin koskien maakunta- ja sote-uudistusta sekä lakiesitysten pohjalta laadittuihin maakunnan ja palveluntuottajan välisiin hallintopäätösluonnoksiin ja niiden palvelukuvausliitteisiin. Se, miten nämä vaatimukset asettuvat suhteessa tuottajien olemassa oleviin valmiuksiin osallistua valinnanvapausmarkkinoille, tullaan arvioimaan tuottajille osoitetun kyselyn avulla. Kyselyn tuloksiin pureudutaan tarkemmin hankkeen loppuraportissa.

Asiakasetelituottajat	HB-tuottajat	Suora valinta
<p>Tietojärjestelmäintegraatio</p> <ul style="list-style-type: none"> Valtakunnallinen Kanta-tietojärjestelmäpalvelu 	<p>Tietojärjestelmäintegraatio</p> <ul style="list-style-type: none"> Valtakunnallinen Kanta-tietojärjestelmäpalvelu 	<p>Tietojärjestelmäintegraatio</p> <ul style="list-style-type: none"> Valtakunnallinen Kanta-tietojärjestelmäpalvelu
<p>Käytettävät tiedonhallintapalvelut</p> <ul style="list-style-type: none"> VRK:n valinnanvapauden tietopalvelu Kelan tuottajahallintapalvelu ja palvelutuotannon seurantapalvelu Palveluntuottajien yhteiskuntavastuun tietopalvelu 	<p>Käytettävät tiedonhallintapalvelut</p> <ul style="list-style-type: none"> VRK:n valinnanvapauden tietopalvelu Kelan palvelutuotannon seurantapalvelu 	<p>Käytettävät tiedonhallintapalvelut</p> <ul style="list-style-type: none"> VRK:n valinnanvapauden tietopalvelu Kelan asiakkaan valinnan toteuttava palvelu, tuottajahallintapalvelu, palvelutuotannon seurantapalvelu Palveluntuottajien yhteiskuntavastuun tietopalvelu
<p>Järjestäjä vastaa asiakasetelijärjestelmästä, jonka avulla asiakas voi toteuttaa asiakasetelipalveluntuottajan valinnan</p>	<p>Maakunta vastaa tiedonhallintapalvelujen käytännön toteutuksesta ja tuottajan on käytettävä maakunnassa käytössä olevaa ratkaisua maakunnan ohjeistuksen mukaisesti</p>	<p>Kela toteuttaa suoran valinnan palveluihin liittyvän maksatusjärjestelmän</p> <p>Palveluntuottajalta voidaan periä erillismaksuja tiedonhallintapalvelujen käytöstä</p>
<p>Kaikkia tuottajia yhteisesti koskevat vaatimukset</p> <ul style="list-style-type: none"> Palveluntuottajilla on oltava käytössä THL:n määräysten mukaiset tietoturva- ja olennaiset vaatimukset täyttävä tietojärjestelmä, jonka on oltava liittyneenä asiakastietolaissa tarkoitettuun valtakunnalliseen Kanta-palveluun <ul style="list-style-type: none"> Palveluntuottajan on tallennettava jokaisen asiakaskäynnin (vastaanotolla, puhelimessa, sähköisesti, kotikäynti) tarpeelliset ja lakisääteiset asiakas- ja potilasasiakirjamerkinnot sekä tilastomerkinnot Kantaä käyttäen maakunnan asiakasrekisteriin Palveluntuottaja vastaa omiin tietojärjestelmiinsä liittyvistä kustannuksista, laitteista, sekä niiden käytöstä 		

Kuvio 3. Hallintopäätösten mukaiset palvelujärjestäjän tietojärjestelmävaatimukset valinnanvapauden palveluntuottajille. Lähde: Asiakasetelin, henkilökohtaisella budjetin sekä suoran valinnan hallintopäätösten asiakirjamallit (<https://alueuudistus.fi/hallintopaatos-ja-sopimus>).

Yllä kuvatut tietojärjestelmävaatimukset ovat sidonnaisia valinnanvapauslainsäädäntöön ja sen hyväksymiseen. Asiakastietolaki ei esimerkiksi velvoita tuottajia, joilla ei omaa sähköistä tietojärjestelmää ennestään ole, hankkimaan sellaista. Tämänhetkisten suunnitelmien mukaan vaatimukset koskisivat valinnanvapautuottajiksi aikovia aikaisintaan valinnanvapauden voimaan tullessa 1.1.2021.

Monelta tuottajalta puuttuu yhä sähköinen järjestelmä

Valinnanvapausmarkkinoiden näkökulmasta voidaan olettaa, että ne toimijat, joilla on vaatimukset täyttävä tietojärjestelmä liitettynä Kanta-palveluihin valinnanvapauden astuessa voimaan, ovat merkittävässä etulyöntiasemassa suhteessa niihin tuottajiin, joilla tämä prosessi on kesken tai jotka eivät ole sitä aloittaneet. Tietotuotantoon ja -järjestelmiin kohdistuvat edellytykset ovat merkittävä kysymys erityisesti sellaisille pienemmille toimijoille, joilla ei ennestään ole omaa sähköistä tietojärjestelmää. THL:n³² mukaan tilanne on yleinen monella sosiaalihuollossa toimivalla pienellä tuottajalla, jotka kirjaavat tiedot asiakkaista ja palvelusta papereille; asiakastiedot voi olla tallennettu muun muassa henkilöittäin tai toimintayksiköittäin paperisena ja tuottajalla on käytössään päivittäisiin kirjauksiin esimerkiksi yksikkökohtainen vihko. Tähän liittyen esillä on ollut huoli siitä, että tietojärjestelmäinvestoinnit ovat osalle pienistä tuottajista rahallinen kynnyskysymys valinnanvapautuottajaksi ryhtymisessä. Markkinoilla on kuitenkin olemassa ns. kevytliittymiä tai välityspalvelimia, joiden avulla tuottajan on mahdollista liittyä Kanta-palveluun ilman merkittävää taloudellista investointia.³³Toisaalta myös tällaisen liittymän käyttö edellyttää, että palveluntuottajalla on käytössään sähköinen tietojärjestelmä.

Kustannusten näkökulmasta uudet tietojärjestelmävaatimukset mahdollistavat sen, että tuottajien kiinteät arkistointi- ja postituskulut vähenevät ja asiakasta koskeva tiedonkeruu tehostuu ja nopeutuu, koska keskeiset asiakastiedot löytyvät yhteisestä tietoarkistosta eikä samoja tietoja tarvitse hakea enää esimerkiksi postin välityksellä.³⁴ On myös mahdollista, että maakunnat ottavat vastuulleensa joitain kustannuksia esimerkiksi tarjoamalla tietojärjestelmäratkaisuja valinnanvapauspalveluita niiden alueella tuottaville toimijoille. Tällöin

edellytyksenä on, että tuottaja sitoutuu laadittujen sopimusehtojen mukaisesti käyttämään maakunnan tarjoamaa tietojärjestelmää.

Vakuusehto vaikuttaa etenkin pieniin ja keskisuuriin toimijoihin

Tietojärjestelmien ja tiedontuotannon lisäksi hallintopäätösasiakirjamalleissa asetetaan tuottajille ehtoja koskien laadun ja vaikuttavuuden seuranta, tutkimus- ja kehittämistoimintaa sekä toiminnan takeeksi asetettavaa vakuutta. Kaikkia koskeva vaatimus on, että palveluntuottajan on osallistuttava alueellisesti toimiviin palvelujen seuranta- ja kehittämissyihin, tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä muuhun alueelliseen yhteistyöhön maakunnan erikseen määrittelemällä tavalla. Laadun ja vaikuttavuuden toteutumisen sekä sen valvonnan suhteen tarkempia ehtoja on asetettu erityisesti suoran valinnan tuottajille. Asiakirjamalleissa on yksilöity sote-keskusten ja suun terveydenhuollon yksiköiden velvollisuudesta kerätä asiakaspalautetta ja mitata asiakastytyväisyyttä maakunnan määrittämällä tavalla.

Lisäksi yksi erityisesti pieniin ja keskisuuriin sote-keskustuottajiin vaikuttava vaatimus on asiakirjamallien ehto vakuudesta, joka palveluntuottajalla on oltava palvelujen ja palvelujen jatkuvuuden varmistamiseksi. Vakuuden tarkoituksena on taata tuottajan riittävä taloudellinen kantokyky niin, että toiminta toteutuu pitkäjänteisesti ja häiriöttä. Vakuuden käyttö ja sen määrä on maakunnan päätettävissä, mutta se voi olla esimerkiksi 15 prosenttia palveluntuottajan saamasta 12 kuukauden aikana kertyneestä arvonlisäverottomasta kiinteästä korvauksesta. Lähtökohtaisesti vakuus edellyttää sote-keskustuottajalta huomattavaa olemassa olevaa pääomaa. Tuottajien voi olettaa tarvitsevan alkupääomaa myös siksi, että maakunta maksaa kiinteät ja suoriteperusteiset korvaukset toteutuneiden tietojen pohjalta jälkikäteen.³⁵

Kannusteperusteisten korvausten maksamisessa maakunta päättää menettelytavan ja aikataulun. Pienten sote-keskustuottajien kannalta keskeistä on myös se, millä ehdoilla ne voivat hankkia erikoislääkäri³⁶ - ja laboratorio- sekä kuvantamispalveluita ostopalveluina. Jos tuottajilla on mahdollisuus hankkia kyseisiä palveluita ostopalveluina, niiden ostaminen yksityisiltä toimijoilta voi olla mahdotonta tai kallista alueellisesta tarjonnasta riippuen. Tältä osin pienten tuottajien asema voisi parantua, jos niillä olisi mahdollisuus ostaa näitä palveluita maakunnan liikelaitokselta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tietoa osuustoiminnasta ja mallin mahdollisuuksista sotessa tarvitaan lisää: Sote-palveluissa mallia käytetään vielä vähän niin maailmalla kuin Suomessa, vaikka osuus on kasvussa. Sote-osuuskuntien perustamisen tukemiseksi on esitetty maakunnallisia pilotteja, joissa osuustoiminnan asiantuntijat tarjoavat tukea aloitteleville osuuskunnille. Tuki voi olla perusteltu toimintaympäristön puutteiden vuoksi.

Lyhyellä aikavälillä osuustoiminnan suurin potentiaali on toimialaliukumissa: Ainakin lyhyellä aikavälillä soten ja osuustoiminnan merkittävimmät mahdollisuudet ovat toimialaliukumissa, joita on viime vuosina nähty useita. Asialla ovat olleet suuret, muilla toimialoilla toimivat asiakasomisteiset osuustoimintayritykset. Nähtäväksi jää, missä määrin osuustoimintayrityksillä on kiinnostusta toimia valinnanvapausmarkkinoilla.

Nähtäväksi jää, missä määrin osuustoimintayrityksillä on kiinnostusta toimia valinnanvapausmarkkinoilla.

Pitkällä aikavälillä osuustoiminnan edellytyksiä pitää parantaa: Osuustoiminnalle ei pidä muodostaa erityisasemaa, vaan koko yritystoiminnan institutionaalista ympäristöä on tärkeää kehittää niin, että eri yritysmuodot ovat yhdenvertaisia. Tiede- ja korkeakoulupolitiikassa osuustoimintaa koskevaa tietoa tulisi levittää ja lisätä esimerkiksi liiketalouden yliopisto- ja korkeakouluyksiköissä. Voitaisiin myös selvittää, miten osuustoiminta on huomioitu tutkimustoiminnan rahoituksessa. Elinkeinopolitiikassa pitäisi ottaa huomioon

osuustoiminnan kehitystarpeet ja selvittää, kuinka elinkeinopolitiikka huomioi osuustoiminnan ja sen mahdollisuudet. Täsmätoimena voisi olla aloittavien ja pienten osuustoimintayritysten rahoitusongelmien ratkaiseminen.

Osuustoiminnan ja sote-tuotannon tilastointia pitää kehittää: Osuustoiminnan tilastointiin liittyy merkittäviä haasteita, jotka vaikeuttavat osuustoiminnasta käytävää keskustelua ja tutkimusta. Osuuskuntiin ja yleishyödyllisiin toimijoihin liittyvien aineistojen hankkiminen on vaikeaa ja aiheuttaa ylimääräisiä kuluja. Pitäisi löytää kestäviä ja tutkimustyötä edesauttavia ratkaisuja erilaisten yhteisöjen toiminnan tilastointiin, sen organisointiin ja resursointiin sekä datan käyttöön. Sote-palvelujen tuottajista tietoa on vaikea löytää yritysmuodosta riippumatta ja Tilastokeskukselta on saatavilla vain yhteenlaskettuja suuruusluokkatietoja. Tämä herättää kysymyksen, mistä palveluiden järjestäjät ja maakunnat sitten saavat riittävää ja ajantasaista tietoa alueensa sote-palveluntuottajista ja kenen vastuulla tilastoinnin pitäisi olla.

Osuustoiminta voi auttaa tietoteknisiin vaatimuksiin vastaamisessa: Valinnanvapauslakiluonnoksen mukaan palveluntuottajiksi ilmoittautuvat tuottajat hyväksyvät maakunnan asettamat ehdot, jotka koskevat myös tiedon tuotantoa ja tietojärjestelmiä. Nämä vaatimukset ovat keskeinen kysymys erityisesti toimijoille, joilla ei ole ennestään omaa sähköistä tietojärjestelmää. Näitä on erityisesti pienten sosiaalihuollon toimijoiden joukossa. Siirtyminen sähköiseen tietojen keruuseen ja raportointiin tarkoittaa monelle tuottajalle merkittävää toimintakulttuurin muutosta. Isossa kuvassa tietotekniset vaatimukset ovat pääosin tiedossa, mutta se, mitä osaamista ja kuinka suuria investointeja muutos vaatii, on monelle yksityiselle tuottajalle epäselvää. Jos toimintaympäristö vaikuttaa pienten tuottajien kannalta liian haasteelliselta, ne voivat helpottaa uusiin vaatimuksiin mukautumista esimerkiksi yhteisen osuustoiminnan avulla.

Hankkeen loppuraportissa käsitellään tarkemmin sekä pienempiä sote-palveluita tuottavia osuuskuntia että osuuskunnallisten yritysten toimialaliukumia. Osuustoiminnan ohella käsitellään yleishyödyllisiä toimijoita eli järjestöjä. Tilastollista tarkastelua syvennetään pureutumalla sote-palveluiden tuotantoon palveluluokittain. Sote-alalle liukuvien osuustoimintayritysten tavoitteita ja tulevaisuuden roolia analysoidaan haastatteluilla. Toimintaympäristön muutosta analysoidaan ja uutta markkinatilannetta tarkastellaan osuustoiminnallisten ja yleishyödyllisten tuottajien näkökulmasta. Tätä varten toteutetaan kysely, jonka avulla luodaan tilannekuvaa erityisesti siitä, miten palveluntuottajille asetetut vaatimukset vaikuttavat näiden mahdollisuuksiin osallistua valinnanvapausmarkkinoille; mitkä ovat esimerkiksi tuottajien nykyiset valmiudet tietotuotannon ja -järjestelmien osalta ja ovatko nämä vaatimukset pienille tuottajille kynnyskysymys. Kyselyn lisäksi tuottajille asetettuja vaatimuksia seurataan, kun niitä koskeva tieto päivittyy (mm. THL, Kela, valtionhallinto). Myös alustaviin suosituksiin palataan ottaen samalla huomioon yleishyödylliset toimijat.

Lisätietoja:

Toimitusjohtaja, professori Iiro Jussila. Pellervon taloustutkimus PTT / Lappeenrannan teknillinen yliopisto LUT. Tutkimusaiheisiin kuuluvat muun muassa yritystoiminnan tarkoitus, eri yhtiömallien toimintaperiaatteet ja omistajuuden eri ulottuvuudet.

Lisätietoja: www.ptt.fi/henkilosto.html

Liiketaloustutkija, KTM, Liikunnanohjaaja (AMK) Essi Frondelius Pellervon taloustutkimus PTT. Tutkimusaiheisiin kuuluvat muun muassa arvojärjestelmät ja hyvinvoinnin kehittäminen. Frondelius tekee jatko-opintoja ja opiskelee Liikunnanohjaajan (YAMK) -tutkintoa.

Lisätietoja: www.ptt.fi/henkilosto.html

Liiketaloustutkija, KTM, Kirsi Noro. Pellervon taloustutkimus PTT. Tutkimusaiheisiin kuuluvat muun muassa liiketoiminta, innovaatiot, osuustoiminta, yhteiskunnalliset yritykset ja niiden rahoitus.

Lisätietoja: www.ptt.fi/henkilosto.html

Tutkimusjohtaja, KTT, TKT Seppo Leminen. Pellervon taloustutkimus PTT. Tutkimusaiheisiin kuuluvat digitaaliset liiketoimintamallit (mm. robotiikka IoT) ja yhteiskehittämisen muodot (mm. living lab).

Lisätietoja: www.ptt.fi/henkilosto.html

Tutkimusjohtaja, TKT Riikka-Leena Leskelä. Nordic Healthcare Group. Pitkä kokemus sosiaali- ja terveydenhuoltoalan tutkimus- ja kehittämishankkeiden johtamisesta.

Lisätietoja: www.nhq.fi

Tutkimusprojektipäällikkö, LK, KTM Laura Pitkänen. Nordic Healthcare Group. Pitkä kokemus sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmästä ja sen kehittämisestä niin konsultin roolissa kuin yksityisten palveluntuottajienkin palveluksessa.

Lisätietoja: www.nhq.fi

Tutkimusanalyttikko, VTM, Antti Rissanen Nordic Healthcare Group. Tutkimusaiheisiin kuuluvat mm. sote-palveluiden järjestäminen ja ohjaus. Rissasella on sosiaalityön väitöskirja tekeillä.

Lisätietoja: www.nhq.fi

Toimitusjohtaja Jarmo Hänninen. Idekoop osuuskunta. Pitkä kokemus osuustoiminnan tutkimuksesta, koulutuksesta ja neuvonnasta. Tutkimusaiheisiin kuuluu myös yhteiskunnallinen yritystoiminta.

Lisätietoja: www.idekoop.fi

Osuustoimintamuodon ja yleishyödyllisten yhteisöjen toiminnan edellytykset ja mahdollisuudet sosiaali- ja terveystaloudessa (OTS) -hanke toteutetaan osana valtioneuvoston vuoden 2018 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Erityisasiantuntija Sarita Friman
Sosiaali- ja terveysministeriö, sarita.friman@stm.fi

VALTIONEUVOSTON
SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINTA
www.tietokayttoon.fi

- 1 Tuominen, P., & Jussila, I. (2012). Differences between consumer co-operatives and investor-owned firms: an agency perspective to corporate purpose and economic responsibility. Presented at the Business Experiences and Social Responsibilities: Between Global Challenges and EU Economic Policies, Prato (Italy).
- 2 Hansmann, H. (1996). The ownership of enterprise. Harvard University Press. / Borgen, S.O., Aarset, B. (2016). Participatory innovation: lessons from breeding cooperatives. *Agricultural Systems*, 145, 99-105.
- 3 The International Cooperative Alliance. (ei pvm). Facts and figures. Saatavilla: www.ica.coop/en/facts-and-figures (Luettu 30.8.2018)
- 4 Patentti ja rekisterihallitus. (ei pvm). Yritysten lukumäärät kaupparekisterissä. Saatavilla: <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html> (Luettu 30.8.2018).
- 5 Osuustoimintakeskus Pellervo. (2017). Osuustoiminnan vuosikirja 2017: Yhteenveto 2016-2017
- 6 The International Cooperative Alliance. (ei pvm). The 6th annual World Co-operative Monitor was released at the International Co-operative Alliance's 2017 Global Conference and General Assembly in Kuala Lumpur on November 16th, 2017. Read the press release and view the photos. Saatavilla: <https://monitor.coop/> (Luettu 30.8.2018).
- 7 SOK-yhtymä. 2018. Osavuositiedot 1.1.–30.6.2018.
- 8 SOK. (ei pvm). S-ryhmä lukuina. Saatavilla: <https://www.s-kanava.fi/web/s-ryhma/s-ryhma-lukuina> (Luettu 30.8.2018).
- 9 Metsä Group. (2018). Puolivuositiedot 2018. Saatavilla: <https://www.metsagroup.com/fi/Documents/Taloudellinen-raportointi/Metsa-Group-puolivuositiedot-2018.pdf> (Luettu 17.9.2018).
- 10 Metsä Group. (2018). Puolivuositiedot 2018. Saatavilla: <https://www.metsagroup.com/fi/Documents/Taloudellinen-raportointi/Metsa-Group-puolivuositiedot-2018.pdf> (Luettu 17.9.2018).
- 11 The International Cooperative Alliance. (ei pvm). Facts and figures. Saatavilla: www.ica.coop/en/facts-and-figures (Luettu 30.8.2018)
- 12 Osuustoimintakeskus Pellervo. (2017). Osuustoiminnan vuosikirja 2017: Yhteenveto 2016-2017.
- 13 ISSUU. (ei pvm). World Co operative Monitor 2016. Saatavilla: https://issuu.com/janschietecat/de/docs/world_co-operative_monitor_2016 (Luettu 30.8.2018).
- 14 Valveri-rekisteri on Valviran ja aluehallintoviranomaisten ylläpitämä rekisteri yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottajista ja itsenäisistä ammatinharjoittajista. Valverilta saatu aineisto on poikkileikkaisaineisto toukokuulta 2018. Väli raportissa käsitellään Valverista saatavat tiedot osuuskuntien osalta. SOSTE on tehnyt aiemmin samankaltaisia selvityksiä järjestöjen tuottamista sosiaali- ja terveystalouksista.
- 15 Tilastokatsauksen kohteet on määritelty ja rajattu seuraavasti siten, että osuustoiminnallisia toimijoita ovat osuuskunniksi rekisteröityneet yritykset (PRH kaupparekisteri, Tilastokeskuksen yritysrekisteri, Valveri). Yleishyödyllisiksi toimijoiksi katsotaan voittoa tavoittelemattomat yhteisöt (Tilastokeskuksen yritysrekisteri, lupaviranomaisten tietokanta Valveri[®]), ja erikseen viitataan myös em. toimijoiden omistamiin sote-palveluja tuottaviin yhtiöihin. Yhteiskunnallisiksi yrityksiksi katsotaan Suomalaisen Työn liiton Yhteiskunnallinen yritys –merkin saaneet yhteisöt ja sosiaalisiksi yrityksiksi niiksi rekisteröityneet (Laki sosiaalisista yrityksistä 1351/2003) yritykset.
- 16 Tilastokeskuksen yritysrekisteri, Valviran Valveri -tietokanta, Pellervon tilasto osuuskunnista sote-alalla, SOSTE ry:n selvitykset, Suomalaisen Työn liiton lista yhteiskunnallisista yrityksistä sekä sosiaalisten yritysten rekisteri. Lisää tilastotietoa loppuraporttia varten on ostettu Suomen Asiakastiedolta. Tulee huomioida, että tilastokatsaus kattaa sosiaali- ja terveystalouksien päätoimialaan Tilastokeskuksen tilastoissa merkityt ja Valveri-rekisteriin luvanvaraisia palveluja tuottavat osuuskunnat. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät ne osuuskunnat, jotka harjoittavat ei-luvanvaraisia palveluja ja joiden päätoimiala Tilastokeskuksen tilastoissa on joku muu. Näin esimerkiksi markkinaehtoisia kotipalveluja yhtenä toimialanaan harjoittavat monialaiset työosuuskunnat jäävät tarkastelun ulkopuolelle, eivätkä tule huomioiduksi potentiaalisina sote-palvelun tuottajina. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2016 oli esimerkiksi työllistämistoiminnan toimialaluokassa 77 osuuskuntaa.
- 17 Jussila, I. (2015). Tiedolla, taidolla, intohimolla - liikeyrityksen ja omistajayhteisön johtaminen. Pellervo: Saarijärvi.
- 18 LähiTapiola. (2018). Sankarikoulutus 2018. Saatavilla: <https://www.lahitapiola.fi/henkilö/edut/sankarikoulutus> (Luettu 18.9.2018)
- 19 Pohjola Terveys. (2018). Pohjola Terveys satsaa lasten ja nuorten liikuntavammojen vähentämiseen. Saatavilla: <https://www.pohjolaterveys.fi/pinnalla/pohjola-terveys-satsaa-lasten-ja-nuorten-liikuntavammojen-vahentamiseen> (Luettu 18.9.2018)
- 20 Lisätietoa: PKO. (2017). Sinun osuuskauppiasi 2017.
- Hämäläinen, H. (2018). Osuuskauppa Suur-Savolla yli 70 000 omistajaa”, Saatavilla: https://www.s-kanava.fi/web/suur-savo/utuinen/osuuskauppa-suur-savolla-yli-70-000-omistajaa/4299092_10882 (Luettu 10.9.2018)
- Osuustoimintakeskus Pellervo. (2018). Osuustoimintayritykset 2017. *Osuustoiminnan vuosikirja 2018*.
- 21 Osuustoimintakeskus Pellervo. (2018). Osuustoimintayritykset 2017. *Osuustoiminnan vuosikirja 2018*.
- 22 OP Ryhmä. (2018). ”OP Ryhmän tilinpäätöstiedote 1.1.-31.7.2017.
- 23 Jussila, I., Tuominen, P., & Saksa, J.-M. (2008). Following a Different Mission: Where and How do Consumer Co-operatives Compete?., *Journal of Co-operative Studies*, 28–39.
- 24 <https://pellervo.fi/tietoa-osuustoiminnasta/tietopankki/tutkimus/>
- 25 Anne Kontkanen. (2015). Osuuskunnan jäsenyyden - oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia. *OT osuustoiminta: Johdon ja hallinnon ammattilehti*, nro 5.
- 26 Anne Kontkanen. (2015). Osuuskunnan jäsenyyden - oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia. *OT osuustoiminta: Johdon ja hallinnon ammattilehti*, nro 5.
- 27 Heidi Forsström-Tuominen ym. (2016). Osuuskunta maakunnan sosiaali- ja terveystalouksien yhtiömuotona. *OT osuustoiminta: Johdon ja hallinnon ammattilehti*, nro 5.
- 28 Finnvera. (2018). Alkutakaas. Saatavilla: <https://www.finnvera.fi/tyootteet/takaukset/alkutakaas> (Luettu 11.10.2019).
- 29 Heidi Forsström-Tuominen ym. (2016). Osuuskunta maakunnan sosiaali- ja terveystalouksien yhtiömuotona. *OT osuustoiminta: Johdon ja hallinnon ammattilehti*, nro 5.
- 30 Tämä luku käsittelee näitä vaatimuksia viimeisimpien hallintopäätösasiakirjamallien pohjalta (<https://alueuudistus.fi/hallintopaatos-ja-sopimus>). Asiakirjamallit tukevat maakuntien työtä valinnanvapauslakiehdotuksen mukaisten ehtojen asettamisesta palveluntuottajille, jotka tuottavat asiakas- ja palvelu- ja henkilökohtaisen budjetin palveluja sekä suoran valinnan palveluja (sote-keskukset ja suun terveydenhuolto). Asiakirjamallien käyttö ei ole maakunnille velvoittavaa ja ne voivat muokata näitä omia tarpeita vastaaviksi (Sosiaali- ja terveysministeriö (2018): Lausuntoyhteenveto asiakas- ja henkilökohtaisista budjeteista ja suoran valinnan suun terveydenhuollon palveluita koskevista asiakirjoista. <https://alueuudistus.fi/documents/1477425/9038395/Lausuntoyhteenveto+6.7.2018.pdf/f619bef0-e6c9-4592-82a1-e3a440ec24f5/Lausuntoyhteenveto+6.7.2018.pdf.pdf>) Mallien lisäksi kappaleessa on käyty aineistona maakunta- ja sote-uudistuksen viimeisimpiä lakiluonnoksia ja Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) asiantuntijoiden sekä tietojärjestelmätoimittajien haastatteluja.
- 31 THL:n määräysten 1/2015 ja 2/2016 mukaiset tietoturva- ja olennaiset vaatimukset täyttävä tietojärjestelmä. Tietojärjestelmää koskevat vaatimukset ovat toiminnallisuuteen, yhteentoimivuuteen sekä tietoturvaan liittyviä
- 32 THL (2018) Sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ratkaisuarkkitehtuuri. <https://thl.fi/documents/920442/2940835/Sosiaalihuollon+ratkaisuarkkitehtuuri+v3.0.pdf/d54f10c0-4e26-486f-bbfb-bdf3d8fa88d2>
- 33 Osaa kevytliittymistä tarjotaan esimerkiksi kuukausimaksulla.
- 34 <https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/6184550/HE+Asiakastietolaiksi+280618.pdf/f3bbcbdb-7a63-4131-96c5-19e8c7ee6de4/HE+Asiakastietolaiksi+280618.pdf.pdf>
- 35 Maksut suoritetaan kuukausittain eikä suoran valinnan palveluiden tuottamisesta voi maksaa ennakkoa
- 36 Tämänhetkinen vaatimus on, että sote-keskuksessa on oltava erikoissairaanhoitoa tukevia vähintään kahdelta erikoisalalta